

Alfonso Pérez-Viñeta, capità general de Catalunya, a la plaça del Vi de Girona.

Pérez-Viñeta contra Pompeu Fabra

Josep Clara

Durant l'any 1968 se celebrà el centenari del naixement de Pompeu Fabra, el filòleg que ordenà la llengua catalana moderna. Les publicacions del país recordaren l'obra i la figura humana del mestre (1), i en el context del combat cultural per introduir el català a l'escola i recuperar la identitat que el franquisme havia pretès arraconar a l'àmbit familiar, hom reclamà a diversos consistoris la necessitat de perpetuar la memòria del català il·lustre en un carrer.

A Girona, el 24 de febrer de 1968, el setmanari *Presència* dedicà també un dossier a Fabra i un comentari editorial va fer igualment la petició: «Avui ens toca a nosaltres de fer pública, en forma solemne, la nostra petició. En ocasió d'aquestes pàgines especials evocadores, adrecem respectuosament a l'Excel·lentíssim Ajuntament

de Girona el prec que Pompeu Fabra sigui recordat dignament en algun lloc de la nostra ciutat. El nostre consistori, que ha donat un alt exemple amb el retolament bilingüe d'alguns espais urbans, pot ara completar la seva feliç iniciativa amb aquest homenatge. Creient, doncs, en la justícia i també amb l'oportunitat de la nostra instància, demanem un carrer de Girona per a un català universal».

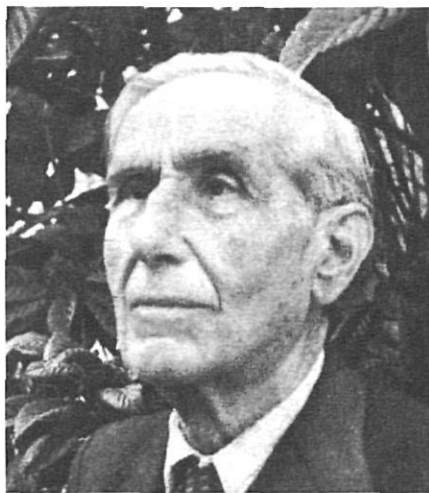
De fet, l'Ajuntament de la ciutat havia fet una relliscada impressionant en el tema de la llengua en la convocatòria del premi «Inmortal Girona», en la primera edició del qual (1967) va excloure injustificadament la llengua del país, i donà peu perquè sorgís el premi «Bertrana». Però les queixes justes que s'hagué d'escoltar per l'error no el deixaren insensible, com ho demostra la rectificació en la segona convocatòria i determinats retolaments ciutadans.

Sol·licitud oficial

La demanda de *Presència* fou només un primer acte. El 28 de febrer del mateix any, la nota editorial esmentada i una instància signada per Narcís Jordi Aragó, com a director de la revista, va ser presentada a les oficines municipals per tal de formalitzar la petició (2).

Van passar els dies, i els mesos, i mentre a diversos indrets de les comarques catalanes (Blanes podria ser-ne l'exemple més proper) s'aprojava la dedicació d'un vial a Fabra, l'ajuntament responia amb el silenci (3). Fins i tot, en l'endemig de l'espera, el 21 de juliol, un article de Pugnau (Mariano Oliver), a la secció setmanal que publicava a *Los Sitios*, diari del Movimiento, reforçà la sol·licitud de *Presència* bo i demanant al consistori que tingués en compte Pompeu Fabra: «Seria complir –afegia– amb un deure elemental de gratitud donar un nom dels nostres carrers al Mestre. Així les generacions esdevenidores tindrien esment de la personalitat extraordinària del pare del català modern i que Girona va saber fer honor al seu esforç i a la seva ànima generosa que va estimar intensament la pulcritud de la llengua de la qual tots ens sentim orgullosos».

La resposta positiva a la instància de *Presència* era, en un principi, una cosa bastant innòcua i factible, i més si hi havia precedents. Era també una manera de demostrar que s'assumia el fet català. Si a l'hora de decidir-se, però, no va anar de pressa, després

Pompeu Fabra.

l'ajuntament que presidia el senyor Josep Bonet va avançar la notícia de l'acceptació de la sol·licitud abans que ho aprovés la sessió corresponent del ple municipal (4). En una roda de premsa, en la qual volgué oferir la primícia de diversos projectes i d'obres a realitzar, l'alcalde manifestà que una de les accions que acordaria el ple immediat seria el retolament d'un carrer important de la ciutat, a nom de Pompeu Fabra.

La sessió municipal anunciada se celebrà el dia 29 de novembre de 1968, i els assistents –Arenas, Romeu, Pérez, Tibau, Sot, Agustí, Puig, Sels, Meléndez, Solés i Alberch, sota la presidència de l'alcalde Bonet– ratificaren allò que havia estat anunciat.

No cal dir que *Presència* va celebrar-ho amb paraules d'agraïment i de felicitació: «Retolar un carrer és –escrivia– un afer mínim però sempre significatiu, perquè en el gest de fer-ho s'hi expressa sempre la sensibilitat ciutadana. Quan se'ns tornen els noms amb olor de segles, quan s'honora la gent de casa nostra o es recorda la llengua que parlem, els gironins ens sentim ben interpretats. Les nostres mans s'ajunten per aplaudir els consellers, i ens agradaria que s'unissin a les d'ells per col·locar tots junts aquelles plaques que són un delicat testimoni de reconeixement a les millors essències d'un poble. El poble que som i que de cap manera no volem deixar de ser» (5).

Val a dir que al costat de Pompeu Fabra s'introduïa també al nomenclàtor urbà el nom de Víctor Català, i que el carrer dels Abeuradors recobrava la denominació tradicional després que el 1940 hagués estat posat sota l'advocació de Calvo Sotelo, acte que fou precedit –el 20 de març de 1939, a les dotze de la nit– per una acció vandàlica realitzada per un grup de sergents de l'Exèrcit, que hi trencaren la placa en català que duia com a indicador.

L'oposició militar

No totes les reaccions que suscità la mesura de l'ajuntament foren favorables. L'oposició més forta va ser exercida a nivell confidencial, a través de la Capitania General de la IV Regió Militar, la qual –el 6 de desem-

A primer terme, la plaça de l'Hospital, i al fons, la plaça de Pompeu Fabra. Les modificacions urbanístiques han convertit les dues places en un únic carrer.

bre de 1968– va trametre aquest comunicat al governador civil de Girona per alertar-lo i fer-li patent el malestar del titular de la Capitania.

«Excmo. Señor:

Tengo el honor de comunicar a V.E. para su conocimiento por si de ello no tiene referencia, reseña de lo publicado por el diario «Los Sitios» de fecha 28 de noviembre último, sobre la reunión que el alcalde de la ciudad tuvo con los informadores de prensa, se comenta entre otros asuntos de interés para Gerona, la propuesta al Ministerio de la Gobernación de la denominación de diversas calles y plazas. A una de estas últimas de nuevo trazado y en zona de modernización se le asigna el de Pompeu Fabra.

Una buena parte de la población civil ha acogido con desagrado esta designación.

Pompeu Fabra i Poc nació en Barcelona el 20 de febrero de 1868. Su padre fue alcalde durante la 1ª República Española. Estudió ingeniero industrial. En 1898 ganó la cátedra de Química en la Escuela de Ingenieros de Bilbao; en 1932 catedrático de la Universidad Autónoma de Barcelona. La Generalidad lo nombró director general de Cultura. En 1934, a raíz de los hechos revolucionarios, fue detenido y recluido en el barco «Uruguay». Una semana más tarde fue puesto en libertad. Se exilió en 1939, vivió en Illa, París, Montpellier y finalmente en Prada. Fue consejero del gobierno de la Generalidad, en el exilio. Murió en Prada el 25 de diciembre de 1948.

Fue filólogo que dedicó parte de su existencia a la normalización científica de la lengua catalana» (6).

La missiva era signada pel general cap d'Estat Major, Ricardo Vivas, «de orden de S.E.», és a dir, d'Alfonso Pérez-Viñeta y Lucio, tinent general i falangista conspicu.

El paper del governador civil

El governador civil de Girona, Ramón Muñoz-González y Bernaldo de Quirós, el 10 de desembre de 1968, va escriure a Pérez-Viñeta per comunicar-li que tenia coneixement del tema i que no havia romàs inactiu:

«En lo que se refiere al rotulado de calles, el alcalde de Gerona, asesorado, según me dijo más tarde, por el secretario de la corporación, había iniciado el expediente que debía ser llevado al pleno municipal, con el objeto de dar el nombre de

La plaza Pompeu Fabra va néixer de l'enderrocament de les cases del carrer del Pavo.

una plaza a Pompeu Fabra y Poch. De todo ello tuve conocimiento por la referencia de prensa a la que hace mención la nota de tu jefe de Estado Mayor. Inmediatamente me puse en contacto con el alcalde para indicarle que retirara de la orden del día dicha propuesta, y que sin meterme a discernir sobre la procedencia o no de dicho nombre, se me cursara la preceptiva y obligada propuesta para, con mi informe, remitirlo a la Dirección General de Administración Local, cumpliendo de esta forma lo dispuesto tanto en la vigente Ley de Régimen Local como en las circulares y órdenes de servicio emanadas del Ministerio de la Gobernación, habiéndome comunicado dicha autoridad local que había sido retirado y que se elevaba la oportuna propuesta».

Dos dies després, el governador de Girona va enviar una còpia de la resposta precedent i de la notificació de Capitania General al director general de Política Interior i Assistència Social, José de Diego López, amb una carta on li deia:

«Respecto a la denominación de Pompeu Fabra y Poch, a una plaza de Gerona –de lo cual tuve conocimiento por una referencia aparecida en la prensa, en la que se hacía mención de los asuntos que iban a ser tratados en sesión por el ayuntamiento de Gerona–, debo comunicarte que puesto en contacto con el alcalde le hice ver la conveniencia de que se tramitase la correspondiente petición a tu Dirección General, cumpliendo las normas de la vigente Ley de Régimen Local y circulares y órdenes que me consta han emanado

de este centro directivo. Creo que no fue retirado del orden del día, pero sí en cambio pedida autorización».

D'acord amb allò que disposaven els articles 305 i 306 del Reglament d'organització, funcionament i règim jurídic de les corporacions locals, l'Ajuntament de Girona va elevar –per mitjà del Govern Civil– l'acord de modificació i de nova denominació de carrers i places de Girona, perquè la Direcció General d'Administració Local hi donés el vist-i-plau. A la vista de la polèmica suscitada, el governador civil de Girona hi afegí un informe adreçat al ministre de la Governació, on l'afer «Pompeu Fabra» es relacionava amb la modificació del carrer dedicat a Calvo Sotelo, la qual cosa també havia de ser tinguda en compte –encara que no s'hi referís la lletra de Capitania– a l'hora de la protesta confidencial:

«La dedicación al Protomártir Calvo Sotelo venía siendo detentada, hasta la fecha, por una calle transversal, de escasa importancia, que enlaza la Plaza de España, donde radica la Casa Consistorial con la Rambla del Generalísimo; no cabe, pues, en principio, oponer objeción alguna a que se devuelva a la expresada vía su tradicional denominación de «Abeuradores», es decir «Abrevaderos», por ser allí donde abrevaban las caballerías de las antiguas diligencias que, procedentes de los distintos puntos de la provincia, rendían viaje frente a la Casa de la Villa. Entiende, no obstante, el informante que tal supresión debe condicionarse a que se otorgue la denominación de «Calvo Sotelo» a una vía que por su importancia, tráfico y aspecto de sus edificaciones sea digna de la egregia figura del Protomártir de la Cruzada, condición ésta que no se cumple en el presente caso por cuanto la «calle que procedente de la que se denominaría Avda. de Montilivi, de nueva creación, que a partir de su cruce con la llamada de Andrés Tuyet Santamaría prosigue por la actualmente denominada de Padre Francisco Palau y Quer [Aner a l'original] cuya denominación desaparece por la de «nueva denominación» es una vía de acceso al nuevo Estadio del Gerona Club de Fútbol, situada en el extrarradio, flanqueada en su casi totalidad por huertas y descampados, carente de edificaciones y cuya futura urbanización resulta un tanto problemática por cuanto la ciudad tiende a expansionarse en otras direcciones.

En la misma sesión se acuerda otorgar la denominación de «Plaza de Pompeu Fabra» a la resultante del derribo de las casas que formaban las anteriores calles de Pavo y Canaders, la cual por su situación e importancia de las obras allí realizadas vendrá a ser una de las zonas más céntricas y mejor urbanizadas de la ciudad.

No parece, pues, haberse conferido a la memoria del insigne patricio Don José Calvo Sotelo, el tratamiento que su dimensión histórica postula, dato éste que me juzgo en el deber de someter a la consideración de V.E. —máxime cuando se tiene noticia de criterios dispares, en lo que al particular afecta, en el seno de la corporación municipal— por si ese Ministerio estima apropiado hacer al ayuntamiento de Gerona la oportuna sugerencia en el sentido expuesto».

L'informe era datat el 18 de febrer de 1969. El día 21 el governador Muñoz-González va fer-lo arribar així mateix al sots-secretari de la Governació, Luis Rodríguez de Miguel, falangista vinculat a la ciutat de Girona en l'etapa juvenil i per raons familiars, que ja tenia còpia de les missives anteriors i havia parlat amb l'alcalde de Girona.

Madrid decideix

Com a resposta a la lletra del governador, Rodríguez de Miguel li avançà —el 26 de febrer de 1969— la solució del cas:

«A la vista de la importancia urbanística presente y previsible de las calles o plazas que se refieren al protomártir D. José Calvo Sotelo y al «gramático vernáculo» Pompeu Fabra, me parece razonable tu informe.

Ya sabes que habíamos hablado de la rotulación referente a Pompeu Fabra, que el alcalde fundaba en propósito de «quitar banderas a la oposición».

Posiblemente lo que se conteste por la Dirección General de Administración Local será el de que tanto el presente como el futuro de las nuevas calles que se tratan de rotular habrán de ofrecer seguras garantías de que la vía o plaza que se dedique a Calvo Sotelo sea siempre más importante y de mayor relevancia que la que haya de llevar el nombre de Pompeu Fabra».

Tanmateix, prèviament a l'aprovació definitiva del tema, el 5 de març de 1969, el director general d'Administració Local sol·licità, en un escrit adreçat al Govern Civil de Girona, que l'ajun-

Tot i el seu insòlit bilingüisme, la plaça col·locada per l'Ajuntament va significar la derrota dels immobilitistes.

tament de la ciutat li fes arribar «un informe documentado, acompañado del correspondiente plano, en cuyo informe se refleje la situación actual de todas las vías públicas afectadas por los cambios de denominaciones y nuevas nomenclaturas, así como el seguro porvenir urbanístico de las plazas y calles afectadas, de forma que permita a este departamento resolver con la garantía de que el nombre de Calvo Sotelo quede siempre adjudicado a la plaza o vía de mayor significación».

Un cop presentada la documentació demanada, la Direcció General d'Administració Local, amb data 28 de juny de 1969, aprovà les denominacions proposades per l'ajuntament gironí, sense cap modificació. El ple del mateix ajuntament, en sessió del 8 d'agost, se n'assabentà, sens dubte, de manera grata. Tanmateix la col·locació de la placa —redactada de manera bilingüe. *Plaza Pompeu Fabra*— es retardà encara fins al mes d'octubre de 1970 (7). La majoria dels gironins que contemplaren l'operació desconeixien que a l'endemig hi havia hagut l'acció entrebancadora de Pérez-Viñeta per oposar-s'hi.

Derrota dels ultres

El conflicte originat pel fet de retolar una via gironina a nom del filòleg que va convertir el català en una llengua apta per ser usada en tots els camps del saber modern, il·lustra perfectament sobre les diverses sensibilitats i mentalitats que, a l'altura de 1968-1969, coexistien en el si de la dictadura franquis-

ra. D'una banda, la línia dura i ultra del tinent general, nat a Mèrida el 1905, que va ser designat per presidir la Capitania de la IV Regió el 22 de desembre de 1967 i que detentà el càrrec fins a la primeria de març de 1971, període en el qual tingué oportunitats diverses de demostrar la mateixa conducta intransigent. I d'altra banda, la postura menys intolerant dels responsables del ministeri de la Governació, els quals al capdavall s'avingueren a ratificar l'acord municipal perquè pensaven que el fet català —entès com a fenomen regional— podia ser utilitzat a nivell polític, per tal de «quitar banderas a la oposició», com els indicà l'alcalde de la ciutat.

Que triomfés la segona postura i que la placa *Plaza Pompeu Fabra* fos col·locada justament durant el període de comandament del mateix Pérez-Viñeta, és un símptoma evident que la línia més immobilitista i ultra perdía poder o ressorts per imposar la seva raó. Senzillament, cada cop era més retrògrada en una societat canviant i allunyada del 1936. Però l'incident mostra també la pràctica defensiva del governador civil, que no va voler quedar malament davant el tinent general i que alertà Madrid amb reticències particulars que connectaven amb la presió efectuada per Pérez-Viñeta.

Josep Clara és historiador

Notes

1. Per exemple, *La Vanguardia Española*. 20 de febrer de 1968, pp. 35-37, i *Sera d'Or*, 103 (abril de 1968), pp. 277-306.
2. «Hem demanat el carrer», *Presència*, 139 (2 de març de 1968), pp. 15.
3. Un comentari de Narcís Jordi Aragó criticà l'actitud: «En octubre de 1930, Pompeu Fabra dió una conferencia, con todos los honores, en el marco excepcional del Salón de Sesiones del Ayuntamiento de Gerona. Ahora, en este mismo salón, y de espaldas a una petición concreta, se rotulan calles con nombres de montañas. (Perdón: y a nombre del señor Julián de Bolívar)» (*Presència*, 158 (13 de juliol de 1968), pàg. 16).
4. *Los Sitios*, 29 de novembre de 1968; *Presència*, 179 (7 de desembre de 1968), pàg. 16. El rumor havia corregut abans; vegeu «Tindrem una «Plaça de Pompeu Fabra»?», *Presència*, 175 (9 de novembre de 1968), pàg. 5.
5. *Presència*, 179, citada pàg. 17.
6. Tota la documentació inèdita que fa referència a aquesta interferència és de l'Arxiu del Govern Civil de Girona, i es troba als lligalls Ministerio del Ejército, Ministerio de la Gobernación, 1966-1973, i Administración Local: Espinelles-Olot, 1969.
7. *Presència*, 275 (17 d'octubre de 1970), pàg. 14.